

**Znaczenie współpracy międzyinstytucjonalnej w procesie readaptacji społecznej osób
objętych oddziaływaniem służby więziennej i służb pomocy społecznej
– dobre praktyki wypracowane przed Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Katowicach
i Areszt Śledczy w Katowicach**

Integralną częścią zadań realizowanych przez służby pomocy społecznej jest wypracowanie i rozbudowywanie współpracy z podmiotami zewnętrznymi. Zakres i złożoność zadań stawianych przed służbami pomocy społecznej w obecnych czasach pokazują jednoznacznie, że trend ten jest nieodwracalny, a wdrażane rozwiązania w zakresie współpracy pozwalają efektywniej i skutecznie realizować coraz szersze pakiety zadań/usług. Inicjowanie i poszerzanie współpracy nie jest jednak zadaniem łatwym – o sukcesie bądź porażce danego przedsięwzięcia decyduje często wiele czynników.

Zadania przeanalizowania współpracy jednostek pomocy społecznej z innymi instytucjami w województwie śląskim podjął się między innymi Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, który dzięki pozyskaniu środków unijnych zrealizował projekt „Koordynacja na rzecz aktywnej integracji”. Opracowanie, które zostało stworzone w wyniku realizacji w/w projektu (przybrało formę raportu z badania ilościowego przeprowadzonego na terenie województwa śląskiego), stanowi cenne źródło refleksji i przemyśleń dotyczących skali zakresu i rodzajów współpracy między jednostkami pomocy społecznej i innymi podmiotami zarówno instytucjami, jak i organizacjami. Choć opracowanie powstało w 2014 r. to wiele zawartych w nim informacji nie traci nic na aktualności. Mając na uwadze tytuł niniejszego tekstu, wśród katalogu różnych podmiotów, z którymi pracują/ współpracują jednostki pomocy społecznej, szczególną uwagę zwróciła Służba Więzienna. Choć na potrzeby przeprowadzonych badań odpowiedzi dot. tej instytucji udzielał każdy z respondentów reprezentujący instytucję pomocy społecznej, to analiza szczegółowa wyników badań nie napawa optymizmem. Wskazuje bowiem jednoznacznie, że istnieje potrzeba rozbudowywania współpracy z tym typem instytucji, o czym świadczą wyniki badań prowadzonych na próbie Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie i Ośrodków Pomocy Społecznej, gdzie odpowiednio „brak współpracy ze służbą więzienną” zadeklarowało 50% Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie oraz ponad 44% Ośrodków Pomocy Społecznej. Jest to czytelny sygnał, że ciągle w otoczeniu służb pomocy społecznej istnieje szereg podmiotów, z którymi warto nawiązywać współpracę, a jeżeli takowa została zainicjowana należy dbać o jej rozwijanie.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Katowicach od dawna przykłada ogromną wagę do realizowania stojących przed nim zadań w oparciu o formułę partnerstwa. Współpraca z podmiotami zewnętrznymi przybiera różne formy - czasem postać umowy bądź porozumienia o współpracy partnerskiej. Zdarza się również, iż współpraca z wybranymi podmiotami zewnętrznymi ma charakter nieformalny i takie rozwiązanie jest optymalne dla obu stron. Kluczowym jednak czynnikiem decydującym o sukcesie bądź porażce danego przedsięwzięcia realizowanego w oparciu o formułę współpracy partnerskiej są oczywiście intencje obu stron, wzajemna refleksja na temat korzyści i wymiernych profitów, jakie obie strony mogą mieć. Istotne znaczenie dla obu stron ma znajomość własnych ograniczeń (nakładanych m.in. przez przepisy prawa), by zakres współpracy był adekwatny do możliwości i potrzeb

zainteresowanych. Inicjowanie i rozwijanie współpracy to proces - aktywna polityka Ośrodka w tym obszarze skutkuje od wielu lat coraz lepszą współpracą z podmiotami zewnętrznymi przynosząc wymierne zyski (m.in. wynikające z możliwości realizacji na większą skalę przedsięwzięć – w tym projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych realizowanych na ogromną skalę - obejmujących obszar szeroko rozumianej rewitalizacji społecznej, pozwalających nieustannie podnosić jakość usług świadczonych dla mieszkańców Katowic).

W przypadku Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Katowicach (funkcjonującego w niemal 300 tysięcznej gminie będącej centrum metropolii, mieście na prawach powiatu i skupiającym kompetencje OPS i PCPR) obejmuje ogromną liczbę podmiotów zarówno z grona instytucji, jak i organizacji działających w takich m.in. sferach jak oświata, sądownictwo, służby mundurowe, służba zdrowia czy na przykład rynek pracy.

W przypadku służby więziennej, a dokładnie jednostki penitencjarnej jaką jest Areszt Śledczy w Katowicach, współpraca formalna datowana jest od 2014 roku. Wówczas obie instytucje po raz pierwszy podpisały oficjalne porozumienie o współpracy. Podkreślić należy, że we wcześniejszym okresie taka współpraca również miała miejsce, jednak nie przybierała ona formy współdziałania regulowanego zapisami oficjalnego dokumentu rangi umowy partnerskiej, który określałby chociażby takie kwestie jak zasady i zakres współpracy pomiędzy tymi podmiotami, osoby które za tę współpracę z ramienia obu instytucji miałyby odpowiadać, sposoby przepływu informacji oraz wiele innych ważnych kwestii, które w przypadku pogłębionej współpracy mają ogromne znaczenie. Podkreślić warto, że strony współpracy dostrzegały ogromną potrzebę rozwijania związanej wcześniej współpracy nakierowanej na pokonywanie trudności w przystosowaniu do życia w warunkach wolnościowych osób osadzonych po opuszczeniu jednostki penitencjarnej. Obie strony współpracy miały, właśnie dzięki wcześniejszej współpracy, szeroki obraz własnych zasobów, możliwości oraz ograniczeń, które mogły rzutować na zasady współpracy. Przykładem wymienionych ograniczeń jest między innymi specyfika jednostek penitencjarnych, do których z założenia jest ograniczony dostęp dla osób z zewnątrz (także innych służb i instytucji).

Określone reguły rządzące funkcjonowaniem takiego podmiotu, jak również liczne przepisy i regulacje określające funkcjonowanie służb pomocy społecznej przekładały się na konieczność dookreślenia i dopracowania wielu zagadnień nie tylko merytorycznych, ale logistycznych i technicznych, tak by uwzględnić specyfikę realizowanych zadań, liczne i zróżnicowane uprawnienia i obowiązki pracowników oraz osób zarządzających oboma instytucjami. Dzięki spotkaniom poprzedzającym zawarcie porozumienia udało się uniknąć zawarcia w dokumencie formalizującym współpracę obu stron zapisów, które budziłyby kontrowersje zarówno wśród funkcjonariuszy służby więziennej, jak i pracowników Ośrodka. Podkreślić należy fakt, że pracownicy obu instytucji wykazali się ogromną otwartością zarówno na etapie przygotowania zrzębów porozumienia, jak i w dalszej fazie współpracy, która trwa do dziś. Szczególną uwagę przykładano od samego początku do prawidłowego przepływu informacji, tak aby nie doprowadzać do sytuacji, w których dochodziłoby do sytuacji, w których instytucje nie informują się o istotnych zmianach np. organizacyjnych/kadrowych (rzutujących na zakres /sposób realizacji wzajemnej współpracy) zachodzących w ich strukturach, nowych regulacjach prawnych czy nowych formach wsparcia, z których skorzystać mogłyby osoby przebywające w areszcie lub go opuszczające, bądź ich rodziny.

Od samego początku dużą wagę przykładano do możliwości spotykania się pracowników Ośrodka z przedstawicielami Służby Więziennej, tak aby również w ramach kontaktów roboczych wszystkie niejasności i bieżące problemy ze współpracy szybko i skutecznie wyjaśniać i wypracować adekwatne rozwiązania. Spotkania te miały charakter zarówno stricte roboczy (t.j. rozmowy telefoniczne, korespondencja drogą elektroniczną czy też spotkania w siedzibie jednej bądź drugiej instytucji pracowników „operacyjnych”), ale zdarzało się też, że miały też charakter spotkań bardzo oficjalnych, sformalizowanych z udziałem osób zarządzających, w trakcie których zapadały kluczowe ustalenia.

Integralną częścią współpracy były bieżące spotkania odpowiednio wytypowanych i wcześniej przygotowanych doświadczonych pracowników Ośrodka na terenie Aresztu Śledczego z osobami osadzonymi. Spotkania te mogły przybierać charakter indywidualny, ale znacząca większość z dotychczas zrealizowanych przybrała formę spotkań grupowych z osadzonymi. Oczywiście ze względu na specyfikę miejsca, w których odbywały się spotkania i statusu uczestników, takie spotkania wymagały wprowadzenia szczegółowych procedur związanych z szeroko rozumianym bezpieczeństwem.

Przyłożono szczególną wagę do zapewnienia odpowiednich warunków, które z jednej strony pozwalały na spełnienie odpowiednich wymogów bezpieczeństwa, ale z drugiej dawały możliwość w miarę komfortowego i swobodnego przekazywania informacji w formie interaktywnej, która z założenia również ze strony osadzonych wymagała aktywności i zainteresowania poruszaną tematyką. Spektrum poruszanych zagadnień było dosyć szerokie i obejmowało rozbudowany pakiet informacji o kompetencjach i usługach służb pomocy społecznej.

W obecnych czasach jest oczywiste, że poza wsparciem finansowym, na które składają się między innymi zasiłki okresowe, celowe, stałe, dodatki i inne formy materialnej pomocy, integralną częścią oferty Ośrodka jest również pomoc niefinansowa w postaci między innymi pracy socjalnej czy też poradnictwa specjalistycznego. Pracownicy Ośrodka przykładali w trakcie spotkań z osadzonymi wagę do tego, aby przedstawić ofertę Ośrodka kompleksowo i w miarę możliwości udzielić odpowiedzi na wszystkie stawiane przez osoby osadzone pytania. Pracownicy Ośrodka przykładali także dużą wagę do bieżącego aktualizowania informacji, które wykorzystać mogli osadzeni, ponieważ osobiste spotkania z osobami przebywającymi w areszcie nie były jedyną formą informowania o zasobach instytucjonalnych Ośrodka. Pracownicy Ośrodka na potrzeby wyposażania osadzonych w informacje o ofercie służby pomocy społecznej regularnie zaopatrywali funkcjonariuszy Służby Więziennej, w szczególności wychowawców w różnego rodzaju materiały edukacyjne. Przybierały one na przykład formę cyklicznie aktualizowanych przez pracowników Ośrodka informatorów pomagających osobie, która opuściła jednostkę penitencjarną w odnalezieniu się na rynku pracy.

Innym przykładem dystrybuowanych materiałów edukacyjnych były ulotki, które w skompresowany, czytelny sposób przedstawiały elementy oferty Ośrodka Pomocy Społecznej. Dzięki nim osoby osadzone mogły uzyskać informacje na temat takich form wsparcia jak i pomoc pracownika socjalnego, mediatora, terapeuty, doradcy zawodowego, psychologa, pedagoga oraz wielu innych specjalistów zatrudnionych w tutejszym Ośrodku. Materiały edukacyjne trafiały do osadzonych zarówno w postaci dostarczanych przez pracowników Ośrodka do siedziby Aresztu ulotek czy informatorów, jak i przesyłane były drogą elektroniczną funkcjonariuszom Służby Więziennej. Kolejnym ważnym elementem, skutkującym dobrą współpracą, było wyznaczenie osób, które z ramienia każdej instytucji zaangażowane były w koordynowanie współpracy, przepływ informacji i realizację zadań

w wyznaczonych porozumieniem ramach. Osoby te, w statusie koordynatorów współpracy, cyklicznie się ze sobą kontaktowały aktualizując posiadane informacje, ustalając szczegóły techniczne i logistyczne organizowanych przedsięwzięć.

Pracownicy Ośrodka brali również udział w ważnych z punktu widzenia funkcjonowania Aresztu Śledczego wydarzeniach takich jak np. spotkania integracyjne w ramach Wigilii, które w przypadku Aresztu Śledczego w Katowicach przybierały formę wymiany informacji oraz, co ważne, dawały wyraz swoistej dbałości o właściwy klimat współpracy.

Ważnym, szczególnie z punktu widzenia efektów prowadzonej pracy resocjalizacyjnej z osadzonymi, elementem całego wydarzenia były występy artystyczne - teatralne i muzyczne - osób osadzonych w areszcie, których profesjonalne przygotowanie budziło ogromny podziw wszystkich uczestników wydarzenia.

Kolejnym przykładem ważnego wydarzenia w przypadku Aresztu Śledczego w Katowicach i Ośrodka Pomocy Społecznej była konferencja dotycząca zagadnień istotnych dla funkcjonariuszy służby więziennej, pracowników służb społecznych i pracowników wymiaru sprawiedliwości. W trakcie wspomnianej konferencji pracownicy Ośrodka mieli okazję przybliżyć dużej grupie funkcjonariuszy straży więziennej specyfikę Ośrodka, kompetencje i zakres działania pracowników w nim zatrudnionych oraz wskazać na różnorodne przedsięwzięcia, projekty i programy realizowane przez Ośrodek dla mieszkańców Katowic. Spotkania tego typu wiązały się z udziałem nie tylko funkcjonariuszy służby więziennej, ale również sądownictwa (sędziowie, prokuratorzy, kuratorzy), co miało szczególne znaczenie w tworzeniu spójnego przekazu w odniesieniu do kompetencji i uprawnień służb pomocy społecznej i zacieśnianiu współpracy międzyinstytucjonalnej. Spotkania w podobnej formule pozwalały na wzajemne lepsze poznanie się specjalistów z obu instytucji, doprecyzowanie bądź w razie potrzeby zmodyfikowanie procedur obowiązujących, zarówno w Areszcie jak i w Ośrodku oraz wzajemne poznanie się osób pracujących na co dzień w obu instytucjach, realizujących jakże zróżnicowane zadania. Warto podkreślić, że dzięki tak zaawansowanej współpracy również pracownicy tutejszego Ośrodka mieli możliwość lepszego poznania specyfiki zadań realizowanych przez szerokie grono pracowników Służby Więziennej oraz w większym stopniu zaangażować się w oddziaływania resocjalizacyjne, nakierowane na poprawę funkcjonowania osadzonych w trakcie pobytu w jednostce penitencjarnej, po jej opuszczeniu oraz ich rodzin.

Analizując z perspektywy czasu wieloletnią współpracę z Aresztem Śledczym w Katowicach uzasadniona jest teza, że udało się zbliżyć do założonego celu podjętej współpracy, którym jest przeciwdziałanie pogłębianiu zjawiska izolacji osób pozbawionych wolności i lepsze przygotowanie do readaptacji w społeczeństwie. Paleta dotychczas wykonywanych działań przez pracowników obu instytucji pozwoliła między innymi na osiąganie takich rezultatów jak pogłębienie więzi pomiędzy osobami pozbawionymi wolności i ich rodzinami, inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie reintegracji osób osadzonych ze społeczeństwem, czy współuczestniczenie we wdrażaniu programów readaptacji społecznej, mających na celu ukierunkowanie skazanych i ich rodzin do podniesienia jakości życia oraz właściwego przygotowania osób osadzonych do powrotu do społeczeństwa. Ponadto udało się również osiągnąć bardzo ważny w ocenie pracowników tutejszego Ośrodka rezultat, jakim było zapewnienie sprawnej komunikacji i przepływu informacji pomiędzy stronami.

Działania obu instytucji powinny w perspektywie przekładać się na szybsze i łatwiejsze w przypadku osadzonych i ich rodzin przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, przy wykorzystaniu na większą skalę posiadanych zasobów i możliwości. Oddziaływania obu instytucji nakierowane były na zmotywowanie osób osadzonych do podejmowania jeszcze bardziej aktywnych działań zmierzających docelowo do życiowego usamodzielnienia oraz integracji ze środowiskiem otwartym.

Opisana współpraca pozwoliła również na poszerzenie wiedzy osób osadzonych na temat wielu innych instytucji i organizacji udzielających specjalistycznego wsparcia w trudnych sytuacjach życiowych, z których pomocy mogli korzystać w razie wystąpienia takiej potrzeby. Szczególnie mocno należy podkreślić zaangażowanie szerokiego grona zarówno osób zarządzających jak i pracowników Służby Więziennej oraz zarządzających i pracowników Ośrodka w realizację opisanego przedsięwzięcia. Bez ich zaangażowania, otwartości i dobrej woli osiągnięcie opisanych wyżej rezultatów nie będzie możliwe.

Prezentowana współpraca pomiędzy służbami pomocy społecznej a Służbą Więzienną wskazuje jednoznacznie na przykładzie doświadczeń katowickich, że warto współpracować. Warto wypracować wspólne rozwiązania, gdyż efekty takiej współpracy zwykle przynoszą korzyści wszystkim - zarówno stronom porozumienia, jak i co najważniejsze, osobom korzystającym ze wsparcia pracowników Ośrodka pomocy społecznej oraz objętych oddziaływaniem funkcjonariuszy Służby Więziennej. Ośrodek planuje kontynuować współpracę ze Służbą Więzienną –rozbudowywać dotychczas wypracowane rozwiązania i dobre praktyki.